

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 9 kwietnia 2025 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Maria Szczepaniec (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Elżbieta Karska

Radosław Jeż (ławnik Sądu Najwyższego)

w sprawie z powództwa D. Sp. z o.o. w B.

przeciwko A.C.

o zapłatę

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych w dniu 9 kwietnia 2025 r.

skargi nadzwyczajnej Prokuratora Generalnego od nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym Sądu Rejonowego w Bytomiu z 25 stycznia 2006 r.,

sygn. VII Nc 447/06

**uchyla w całości zaskarżony nakaz zapłaty i przekazuje sprawę
do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w Bytomiu.**

Elżbieta Karska

Maria Szczepaniec

M.L.
Radosław Jeż

UZASADNIENIE

A.C. zawarł 13 września 2005 r. z D. Sp. z o.o. w B. (dalej: „D. Sp. z o.o.”) jako pożyczkodawcą umowę pożyczki na kwotę 500 zł. Termin zwrotu pożyczki wynosił 30 dni od daty zawarcia umowy. W § 3 pkt 5 umowy wskazano, iż w

przypadku, gdy pożyczka nie zostanie zwrócona w terminie lub gdy umowa zostanie przez pożyczkodawcę wypowiedziana lub jeżeli od niej odstąpi, to od kwoty pożyczki będą naliczane odsetki w wysokości 9 % dziennie od dnia zawarcia umowy.

Nakazem zapłaty w postępowaniu upominawczym z dnia 25 stycznia 2006 r., sygn. akt VII Nc 447/06 Sąd Rejonowy w Bytomiu nakazał pozwanemu A.C., aby zapłacił powodowi D. Sp. z o.o. w B. kwotę 500 zł z umownymi odsetkami w wysokości 9 % dziennie od dnia 13 września 2005 r. do dnia zapłaty oraz kwotę 15 zł tytułem kosztów procesu, w terminie dwóch tygodni od doręczenia nakazu albo wniósł w tym terminie sprzeciw.

A.C. nie wniósł sprzeciwu od nakazu zapłaty, który stał się prawomocny z dniem 16 lutego 2006 r.

Komornik Sądowy przy Sądzie Rejonowym w Mysłowicach w trakcie postępowania egzekucyjnego toczącego się pod sygn. [...] wyegzekwował od dłużnika i przekazał wierzycielowi kwotę 4 677,75 zł. Postępowanie zostało umorzone postanowieniem z dnia 19 listopada 2009 r.

Prokurator Generalny działając na podstawie art. 89 § 1 i 2 w zw. z art. 115 § 1 i 1a ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. z 2024 r., poz. 622, dalej: u.SN) wniósł skargę nadzwyczajną od prawomocnego nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym wydanego przez Sąd Rejonowy w Bytomiu dnia 25 stycznia 2006 r., sygn. akt VII Nc 447/06 zaskarżając go w całości. Zaskarżonemu orzeczeniu zarzucił:

1. naruszenie określonego w art. 45 ust. 1 oraz art. 76 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 486 ze zm.) prawa obywatela do sądu, wyrażającego się w prawie do odpowiednio ukształtowanej procedury sądowej, zgodnie z wymogami sprawiedliwości i rzetelności procesu oraz ochrony konsumenta jako strony słabszej strukturalnie w stosunkach prywatnoprawnych z przedsiębiorcą przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi poprzez:

1. zaniechanie dokonania przez Sąd z urzędu oceny ważności postanowień będącej podstawą roszczenia umowy pożyczki z dnia 13 września 2005 r., zawartej pomiędzy A.C. a D. Sp. z.o.o, w której pożyczkobiorca zobowiązał się do zapłaty, w przypadku gdy, m.in. pożyczka w kwocie 500 zł nie zostanie zwrócona w terminie określonym w umowie, odsetek umownych w wysokości 9% dziennie od dnia zawarcia umowy, a w konsekwencji przez wydanie nakazu zapłaty zasądzającego w całości zgłoszone powództwo, podczas gdy zapisy ww. umowy w zakresie odsetek o charakterze lichwy, naruszały zasadę swobody umów z art. 353¹ ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, były sprzeczne z zasadami współżycia społecznego, a przez to nieważne na zasadzie art. 58 § 2 k.c. i wskazywały na bezzasadność powództwa w tej części, uniemożliwiając tym samym wydanie nakazu zapłaty;
2. nieuwzględnienie konsumenckiego charakteru rozpoznawanej sprawy i niezbadanie przez Sąd z urzędu potencjalnie nieuczciwego charakteru zapisów umowy, z której wynikało zobowiązanie, w sytuacji, gdy oprocentowanie pożyczki zostało ustalone na poziomie zabronionym przez prawo i w sposób istotny naruszały równowagę kontraktową na niekorzyść pozwanego i implikowało obowiązek zbadania przez Sąd jej postanowień, skierowanie sprawy do rozpoznania w postępowaniu zwyczajnym, zaś zaniechanie powyższego skutkowało bezpodstawnym wzbogaceniem się strony powodowej, a także godziło w prawo do odpowiednio ukształtowanej procedury sądowej, zgodnie z wymogami określonymi przez art. 45 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej jako sprawiedliwości proceduralnej mającej zapewnić pozwanemu rzetelność prawa do sądu i pozbawiło stronę pozwaną skutecznej ochrony przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi wynikającymi z art. 7 ust. 1 Dyrektywy Rady nr 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. o nieuczciwych warunkach w umowach konsumenckich (Dz.U.U.E.L. 1993.95.29);
3. naruszenie w sposób rażący prawa materialnego - tj. art. 353¹ k.c. w zw. z art. 58 § 1 i § 3 k.c. oraz § 2 tegoż artykułu, poprzez ich niewłaściwe zastosowanie i uznanie, że umowa pożyczki z dnia 13 września 2005 r.

zawarta pomiędzy A.C. a powodową spółką, w której pożyczkobiorca zobowiązał się do zapłaty, w przypadku gdy, m.in. pożyczka w kwocie 500 zł nie zostanie zwrócona w terminie określonym w umowie, odsetek umownych w wysokości 9 % dziennie od dnia zawarcia umowy, jest w całości ważna, jako zgodna z zasadą swobody umów, podczas gdy jej treść i cel z uwagi na regulacje dotyczące zastrzeżenia wysokości odsetek mających charakter lichwy są sprzeczne z celem i naturą umowy pożyczki, a także z zasadami współżycia społecznego i w tym zakresie umowa jest nieważna na zasadzie art. 58 § 1 k.c. w zw. z § 3 k.c., jako sprzeczna z ustawą;

4. naruszenie w sposób rażący prawa procesowego - art. 499 pkt 1 i 2 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego w brzmieniu obowiązującym na dzień orzekania w zw. z art. 498 § 2 k.p.c. w brzmieniu obowiązującym na dzień orzekania, przez ich niewłaściwe zastosowanie, co skutkowało wydaniem nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym zasądzającego od A.C. na rzecz powodowej spółki kwotę 500 zł wraz z odsetkami umownymi w wysokości 9% dziennie od dnia 13 września 2005 r., tj. od dnia zawarcia umowy, podczas gdy już z treści pozwu, a nadto dołączonej do niego umowy pożyczki wynikało, że roszczenie skierowane wobec A.C. w zakresie żądania we wskazanej wysokości odsetek było oczywiście bezzasadne, bowiem było nieważne na zasadzie art. 58 § 1 i § 3 k.c., jako sprzeczne z bezwzględnie obowiązującym przepisem art. 353¹ k.c., a nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym nie mógł być więc wydany.

Prokurator Generalny na podstawie art. 91 § 1 u.SN wniósł o uchylenie zaskarżonego nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym wydanego przez Sąd Rejonowy w Bytomiu w dniu 25 stycznia 2006 r., sygn. akt VII Nc 447/06 w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w Bytomiu z pozostawieniem temu sądowi rozstrzygnięcia o kosztach postępowania ze skargi nadzwyczajnej.

Powódka wniosła o oddalenie skargi nadzwyczajnej w całości i o zasądzenie od skarżącego na jej rzecz kosztów zastępstwa procesowego oraz uiszczonej opłaty skarbowej od pełnomocnictwa.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga nadzwyczajna zasługuje na uwzględnienie, albowiem zaskarżone orzeczenie, tj. prawomocny nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym z 25 stycznia 2006 r., VII Nc 447/06, wydany przez Sąd Rejonowy w Bytomiu nie odpowiada prawu.

Zgodnie z art. 89 § 1 u.SN jeżeli jest to konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, od prawomocnego orzeczenia sądu powszechnego lub sądu wojkowego kończącego postępowanie w sprawie może być wniesiona skarga nadzwyczajna, o ile: orzeczenie narusza zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji RP, lub orzeczenie w sposób rażący narusza prawo przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie lub zachodzi oczywista sprzeczność istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego, a orzeczenie nie może być uchylone lub zmienione w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia.

Orzekanie w ramach skargi nadzwyczajnej ma jednak charakter wyjątkowy, bowiem możliwość skorygowania prawomocnych orzeczeń uzasadniana jest takim stopniem ich wadliwości, którego nie da się pogodzić z podstawowymi zasadami demokratycznego państwa prawnego, czyniąc je przez to elementarnie niesprawiedliwymi.

Na podmiocie wnoszącym skargę nadzwyczajną spoczywa w pierwszej kolejności powinność wykazania zaistnienia w danej sprawie przynajmniej jednego z uchybień wymienionych w art. 89 § 1 pkt 1 - 3 u.SN. Zaistnienie tego rodzaju uchybienia potwierdza wadliwość zaskarżonego orzeczenia, rodząc jednocześnie obowiązek zbadania, czy wadliwość ta powinna być usunięta ze względu na konieczność zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej. Samo zatem zaistnienie przesłanki szczególnej wskazanej w art. 89 § 1 pkt 1-3 u.SN nie przesądza automatycznie o konieczności usunięcia z obrotu prawnego zaskarżonego orzeczenia. Natomiast niezasadność zarzutów podnoszonych przez podmiot skarżący w ramach podstaw szczególnych przesądza o bezzasadności

skargi, nawet bez badania przesłanki ogólnej skargi (por. wyroki Sądu Najwyższego z: 30 czerwca 2021 r., I NSNc 171/20; 28 lipca 2021 r., I NSNc 179/20; 24 listopada 2021 r., I NSNc 66/21 oraz postanowienie Sądu Najwyższego z 2 marca 2021 r., I NSNk 5/20).

Skarga nadzwyczajna została oparta na zarzucie rażącego naruszenia przez Sąd Rejonowy w Bytomiu prawa materialnego tj. art. 353¹ k.c. w zw. z art. 58 § 1-3 k.c. poprzez ich niewłaściwe zastosowanie i uznanie, że umowa zawierająca postanowienia o charakterze lichwy jest w całości ważna oraz będące jego konsekwencją rażące naruszenia prawa procesowego, to jest art. 499 § 1 i 2 k.p.c. (w brzmieniu obowiązującym w dniu orzekania) przez wydanie nakazu zapłaty, mimo nieważności umowy odnośnie do tak ustalonych odsetek.

Nie ulega zatem wątpliwości, że istota zarzutu skargi nadzwyczajnej sprowadza się do oceny dopuszczalności stosowania ograniczeń w ustalaniu przez strony granic należnych zobowiązań w zakresie odsetek. W doktrynie prawa cywilnego odsetki opisuje się zazwyczaj jako świadczenie uboczne w postaci określonej kwoty środków pieniężnych, czy też rzeczy oznaczonych co do gatunku, przy czym wielkość należnych odsetek ustala się biorąc pod uwagę dwie wartości: ułamek kapitału (tj. w stosunku do wartości sumy), najczęściej wyrażony procentowo oraz okres czasu przez który kapitał oddany został do korzystania (tj. czasu użycia tej sumy), co sprowadza odsetki do formy wynagrodzenia za możliwość korzystania ze środków pieniężnych osoby trzeciej. W późniejszych opracowaniach zwracano uwagę także na waloryzacyjną funkcję odsetek (zob. np. Z. Radwański, Zobowiązania - część ogólna, Warszawa 2003, s. 73).

Należy przede wszystkim zauważyć, że ze względu na datę zawarcia umowy, będącej podstawą wydania zaskarżonego nakazu zapłaty (13 września 2005 r.), nie znajdują zastosowania, w realiach niniejszej sprawy, przepisy ograniczające możliwości zastrzegania w treści czynności prawnej odsetek wyższych niż maksymalne, tj. art. 359 § 2¹ i 2² k.c. (w zakresie odsetek kapitałowych) oraz art. 481 § 2¹ i 2² k.c. (w zakresie odsetek za opóźnienie). Zawarcie przedmiotowej umowy przypadło zatem na okresowy brak unormowań wprost określających wysokość odsetek maksymalnych, tj. limitujących ich górną dopuszczalną granicę.

Zgodnie z treścią art. 359 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. kodeks cywilny (Dz.U.2003.49.408) w brzmieniu obowiązującym zarówno w dacie zawarcia umowy i w dacie orzekania, odsetki od sumy pieniężnej należą się tylko wtedy, gdy to wynika z czynności prawnej albo z ustawy, z orzeczenia sądu lub z decyzji innego właściwego organu. Jeżeli wysokość odsetek nie jest w inny sposób określona, należą się odsetki ustawowe. Rada Ministrów określa, w drodze rozporządzenia, wysokość odsetek ustawowych, kierując się koniecznością zapewnienia dyscypliny płatniczej i sprawnego przeprowadzania rozliczeń pieniężnych, biorąc pod uwagę wysokość rynkowych stóp procentowych oraz stóp procentowych Narodowego Banku Polskiego. W dacie zawarcia umowy odsetki ustawowe wynosiły 13,5 % w stosunku rocznym, a w dacie orzekania 11,5 %.

Brak szczegółowych przepisów limitujących maksymalną wysokość dopuszczalnych odsetek rodzi konieczność rozważenia, czy w okresie poprzedzającym ich ustanowienie, kwestia ta objęta była całkowitą swobodą kontraktową, czy winna podlegać jednak ograniczeniom. W realiach niniejszej sprawy, należy w szczególności rozważyć, czy ustalenie odsetek w wysokości 9 % dziennie za każdy dzień opóźnienia w płatności jest sprzeczne z celem i naturą tej umowy oraz z zasadami współżycia społecznego oraz czy stanowi - jak twierdzi Prokurator Generalny - rażące naruszenie art. 353¹ k.c. w związku z art. 58 § 1-3 k.c.

Przepis art. 353¹ k.c. stanowi, że „strony zawierające umowę mogą ułożyć stosunek prawny według swego uznania, byleby jego treść lub cel nie sprzeciwiały się właściwości (naturze) stosunku, ustawie ani zasadom współżycia społecznego”. Według znaczenia językowego „właściwość” oznacza „to, co jest charakterystyczne dla danej osoby lub rzeczy” lub „cechę tego, co właściwe, odpowiednie”, zaś znaczenie słowa „natura” sprowadza się do „zespołu cech charakterystycznych dla określonych zjawisk, przedmiotów itp.” i przesądza o tożsamości danego stosunku prawnego. Oznacza to, że zarówno w języku potocznym, jak i prawnym znaczenie użytych wyrazów jest podobne i można posługiwać się nimi zamiennie. W doktrynie prawa cywilnego pojęcie to jest rozumiane jednak niejednolicie. Prezentowane jest stanowisko charakteryzujące się dążeniem do wykorzystywania „natury stosunku prawnego” w celu ochrony „słuszności kontraktowej”, co zbliża jego rozumienie do klauzuli zasad współżycia

społecznego. Przy takim ujęciu wskazuje się, że „właściwość (natura)” danej umowy jest zachowana, gdy realizuje ona wynikający z przepisów i utrwalony w praktyce obrotu „sens gospodarczy” i „wewnętrzną równowagę aksjologiczną” w rozkładzie praw i obowiązków stron (zob. J. Guść, O właściwości (naturze) stosunku prawnego, Państwo i Prawo 1997, nr 4; także: M. Szczygieł, Właściwość (natura) stosunku zobowiązaniowego jako ograniczenie zasady swobody umów, Palestra 1998, nr 7-8).

W uzasadnieniu wyroku z 21 maja 2004 r., III CK 47/03, Sąd Najwyższy stwierdził, że odwołanie do natury stosunku prawnego należy rozumieć jako: „nakaz respektowania podstawowych cech stosunku kontraktowego, które stanowią o jego istocie”. W świetle powyższych poglądów wydaje się zatem, że o ile rozumienie „natury stosunku prawnego” może być nieco szersze, to niewątpliwie podstawowe cechy stosunku kontraktowego (umowy nazwanej) opisane w ustawie muszą zawsze zostać zachowane.

Przy pożyczkach pieniężnych odpłatnych (umowy mające za przedmiot odpłatne gospodarowanie cudzym kapitałem) wynagrodzenie ma zwykle postać oprocentowania. Oprocentowanie, w przypadku występowania bądź prognozy inflacji, może mieć dodatkowo funkcję wyrównawczą (waloryzacyjną), co wpływa na jego wysokość. W chwili zawarcia przedmiotowego porozumienia, tj. w 2005 r. inflacja wynosiła w stosunku rocznym 2,1%.

W ocenie Sądu Najwyższego, jeśli by wobec umowy została zastosowana występująca w literaturze koncepcja „natury stosunku prawnego” uwzględniająca „użyteczność”, „racjonalność”, sens społeczno-gospodarczy ugody zakładający poszanowanie interesów każdej ze stron to, zastrzeżenie odsetek w wysokości 9 % zobowiązania dziennie, prowadzi do wniosku, że umowa pozostawała w sprzeczności z zasadami słuszności. Należy także podkreślić, że ocena „słuszności” umowy jest dokonywana w ramach drugiego kryterium oceny z art. 353¹ k.c. tzn. zgodności bądź jej braku z zasadami współzycia społecznego.

Jak trafnie wskazał Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku z 8 stycznia 2003 r., II CKN 1097/00, „według hipotezy art. 353¹ k.c., zasady współzycia społecznego ograniczają swobodę kontraktową (...). Pozostawienie stronom swobody określenia wysokości odsetek, gdy ich źródłem jest ustawa, jak i wówczas,

gdy dopuszczalność ich wynika z umowy, nie uchyla kontroli tych stosunków prawnych formowanych w warunkach wolności gospodarczej pod kątem klauzul ogólnych, zabezpieczających obrót gospodarczy przed zjawiskami patologicznymi, które mimo pozornej zgodności z innymi przepisami nie mogą doznawać ochrony ze strony państwa”.

W wyroku z 23 lutego 2017 r., V CSK 230/16 Sąd Najwyższy podkreślił, że zasady współżycia społecznego to swoisty system norm pozaprawnych, konkretnych i powszechnie przyjmowanych, jako ogólne normy społeczne, które mają służyć „realizacji sprawiedliwości w znaczeniu materialnoprawnym, będącej wartością konstytucyjną (art. 45 ust. 1 Konstytucji RP)”. Z innego jeszcze orzeczenia Sądu Najwyższego wynika, że poprzez odwoływanie się do zasad współżycia społecznego chodzi o „zapobieganie stosowaniu prawa w sposób prowadzący do skutków niemoralnych lub rozmiających się zasadniczo z celem, dla którego dane prawo zostało ustanowione” (wyrok Sądu Najwyższego z 3 lipca 2015 r., IV CSK 595/14). Zarzut podniesiony przez Prokuratora Generalnego w skardze nadzwyczajnej sprowadza się przede wszystkim do wskazania, że odsetki ustalone w umowie pożyczki z 13 września 2005 r. mają w rzeczywistości charakter „lichwiarski” i są sprzeczne z celem i naturą umowy, a także z zasadami współżycia społecznego.

W wyroku z 27 lipca 2000 r., IV CKN 85/00 Sąd Najwyższy przypomniał o konieczności dokonywania oceny, czy w danym stanie faktycznym nie występuje naruszenie zasad współżycia społecznego, które obejmują między innymi zakaz lichwy. Sąd Najwyższy zdefiniował lichwę, jako „zastrzeganie wysokich odsetek, przysparzających nadmiernych w danych stosunkach i nie usprawiedliwionych zysków osobom dysponującym kapitałem obrotowym [...], a prowadzących do niewypłacalności dłużników”. W tym okresie ocena, czy w konkretnym wypadku zachodzi przypadek praktyk lichwiarskich, czy usprawiedliwiona ochrona interesu pożyczkodawcy, została zatem pozostawiona sądom orzekającym na podstawie klauzul generalnych z uwzględnieniem znajomości zjawisk ekonomicznych i społecznych oraz doświadczenia życiowego (M. Lemkowski, Lichwa. Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 8 stycznia 2003 r., II CKN 1097/00, Przegląd Prawa Handlowego 2004, nr 10, s. 47 i przywoływana tam literatura).

O randze zasad współżycia społecznego świadczą konsekwencje, jakie ustawodawca nadał ich naruszeniu. Otóż, bezwzględny charakter normy ujętej w art. 58 § 2 k.c. pozwala uznać, że ustawodawca przesądził również kwestię wagi (istotności) naruszania zasad współżycia społecznego. Inaczej mówiąc, stwierdzenie sprzeczności czynności prawnej z ww. zasadami - na mocy rozstrzygnięcia ustawodawcy - zawsze, co do zasady, jest nacechowane wysokim stopniem ich naruszenia. Z kolei podstawy do stwierdzenia naruszenia w sposób rażący klauzuli generalnej zasad współżycia społecznego w niniejszej sprawie dawało zarówno przywołane powyżej, a istniejące w momencie rozstrzygania o nakazie zapłaty, orzecznictwo Sądu Najwyższego, jak i ówczesna doktryna prawa.

Sąd Najwyższy zalecał także uwzględnianie funkcji odsetek, dokonanie oceny stosunku odsetek za opóźnienie do inflacji oraz porównanie korzyści z odsetek z zyskami możliwymi do osiągnięcia w ramach normalnej, rzetelnie prowadzonej działalności gospodarczej (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 27 lipca 2000 r., IV CKN 85/00). W innym orzeczeniu Sąd Najwyższy stwierdził, że „postanowienie umowy zastrzegające rażąco wygórowane odsetki jest nieważne w takiej części, w jakiej - w okolicznościach sprawy - zasady współżycia społecznego ograniczają zasadę swobody umów (art. 353¹ k.c. w zw. z art. 58 § 2 i 3 k.c.)”, (wyrok Sądu Najwyższego z 8 stycznia 2003 r., II CKN 1097/00).

Zgodnie z ukształtowaną linią orzecniczą Sądu Najwyższego, jeżeli umowa zastrzegająca nadmiernie wygórowane odsetki została - tak jak w sprawie niniejszej - zawarta przed dniem 20 lutego 2006 r., ocena jej ważności odbywa się na płaszczyźnie art. 353¹ k.c. Za nieważne w myśl art. 58 § 2 k.c. mogą zostać uznane w szczególności odsetki zastrzeżone w umowie pożyczki - zarówno te stanowiące wynagrodzenie za kapitał, jak i odsetki za opóźnienie (zwłokę) w zwrocie kwoty pożyczki. Z analizy orzecznictwa wynika, że za nadmiernie wygórowane uznawał Sąd Najwyższy odsetki umowne już od wysokości 0,5% dziennie, tj. 185% rocznie (wyrok Sądu Najwyższego z 27 lipca 2000 r., IV CKN 85/00, z aprobującymi glosami A. Stelmachowskiego, Orzecznictwo Sądów Polskich 2001, nr 3, poz. 48 oraz M. Lemkowskiego, dz. cyt., s. 46 i nast., por. także wyroki z: 8 stycznia 2003 r., II CKN 1097/00; 27 listopada 2003 r., III CK 152/02; 23 czerwca 2005 r., II CK 742/04; 4 listopada 2005 r., V CK 162/05; 6 grudnia 2007 r.,

IV CSK 320/07; 29 kwietnia 2010 r., IV CSK 370/09; 8 maja 2014 r., V CSK 376/13; 6 kwietnia 2017 r., III CSK 174/16; 17 czerwca 2020 r., I NSNc 47/19; a także uchwała Sądu Najwyższego z 15 marca 2018 r., III CZP 107/17).

Przenosząc powyższe na grunt niniejszej sprawy wskazać należy, że zastrzeżenie odsetek umownych za opóźnienie w wysokości 9 % dziennie (3 285 % w ujęciu rocznym) pozwala przyjąć, że odsetki miały charakter lichwiarski. Tym samym uznać należy, że art. 353¹ k.c. został naruszony.

Wydanie zaskarżonego nakazu zapłaty doprowadziło do zaaprobowania lichwiarskiego charakteru odsetek, co stanowi formę rażącego naruszenia prawa i elementarnych zasad współżycia społecznego. Jak słusznie przyjął Sąd Najwyższy w wyroku z 4 października 2022 r. (I NSNc 731/21), „korzystanie z prawa podmiotowego pożyczkodawcy, jako dysponenta określonej wartości ekonomicznej, z nadmiernego oprocentowania jest sprzeczne z podstawowymi zasadami prawa zobowiązań: zasadami uczciwości w obrocie, uczciwego zarobku, rzetelności strony stosunku umownego i tymi wartościami, które kierują uczciwym społeczeństwem w potocznym rozumieniu tych określeń. Postanowienia umowy o charakterze lichwiarskim, zastrzegające rażąco wygórowane odsetki – zarówno kapitałowe, jak i te naliczane w razie opóźnienia w spłacie pożyczki – nie są dopuszczalne, ani w obrocie powszechnym, ani profesjonalnym” (por. również wyroki Sądu Najwyższego z: 27 lipca 2000 r., IV CKN 85/00; 25 stycznia 2023 r., II NSNc 146/23; 8 listopada 2022 r., I NSNc 123/22).

Bezpośrednią konsekwencją opisanego powyżej naruszenia prawa materialnego było rażące naruszenie art. 499 pkt 1 i 2 k.p.c. Zgodnie z przytoczonym przepisem nakaz zapłaty nie mógł być wydany, jeżeli według treści pozwu: roszczenie było oczywiście bezzasadne bądź też przytoczone okoliczności budziły wątpliwość. W orzecznictwie przyjmuje się, że oczywista bezzasadność ma miejsce, gdy z treści pozwu wynika wyraźnie, że powodowi nie przysługiwało prawo żądania od pozwanego określonego świadczenia na podstawie przytoczonych okoliczności faktycznych, a decydują o tym przepisy prawa materialnego (wyrok Sądu Najwyższego z 14 kwietnia 2021 r., I NSNc 35/20). W przedmiotowej sprawie powód dochodził odsetek o charakterze lichwiarskim. Powyższe stanowiło przeszkodę do wydania nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym.

Na uwzględnienie zasługiwały również zarzuty naruszenia zasad, wolności i praw człowieka i obywatela określonych w art. 45 ust. 1 art. i 76 Konstytucji RP. Sąd naruszył prawo obywatela do sądu, wyrażające się w prawie do odpowiednio ukształtowanej procedury sądowej, zgodnie z wymogami sprawiedliwości i rzetelności procesu oraz ochrony konsumenta jako strony słabszej strukturalnie w stosunkach prywatnoprawnych z przedsiębiorcą przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi przez zaniechanie dokonania z urzędu oceny ważności postanowień będącej podstawą roszczenia umowy pożyczki z dnia 13 września 2005 r. i wydanie zaskarżonego nakazu zapłaty nie uwzględniając konsumenckiego charakteru rozpoznawanej sprawy.

Samo stwierdzenie zaistnienia przesłanek szczegółowych skargi nadzwyczajnej nie jest jeszcze wystarczające dla wyeliminowania zaskarżonego orzeczenia z obrotu prawnego. W dalszej kolejności należy bowiem ustalić czy uchylenie tego orzeczenia jest „konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej” (art. 89 § 1 *in principio* u.SN). Przesłanka ta powinna być interpretowana zgodnie z zasadą ustrojową wyrażoną w art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego również wskazuje się, że art. 2 Konstytucji RP jest adresowany do Rzeczypospolitej Polskiej, a więc do wszystkich jej organów (zob. też wyrok Sądu Najwyższego z 13 kwietnia 2005 r., IV CK 663/04), w tym sądów powszechnych i Sądu Najwyższego. Musi on być zatem rozumiany w ten sposób, że w demokratycznym państwie prawnym sądy są obowiązane urzeczywistniać zasady sprawiedliwości społecznej, a ich orzeczenia powinny być słuszne, to znaczy zgodne z podstawowymi zasadami etycznego postępowania i z wartościami powszechnie uznawanymi w kulturze polskiego społeczeństwa. Kierowanie się przez sądy zasadami słuszności pozwala na pogodzenie dwóch z pozoru sprzecznych postulatów, tj. z jednej strony wynikającej ze słuszności miary etycznej, która powinna być zawsze ta sama, tak by skutki prawne różnych zdarzeń były stosunkowo równe, z drugiej zaś strony dążenia do indywidualnego traktowania każdego przypadku (wyrok Sądu Najwyższego z 20 marca 2009 r., II CSK 602/08). Tak rozumiana zasada demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej stanowi dla Sądu

Najwyższego dyrektywę pomocną przy rekonstrukcji treści zasad współżycia społecznego, co prowadzi do przywoływanych już ustaleń, zgodnie z którymi przez zasady współżycia społecznego należy rozumieć podstawowe zasady etycznego i uczciwego postępowania (zob. wyroki Sądu Najwyższego z: 12 stycznia 1999 r., I CKN 971/97; 28 listopada 2001 r., IV CKN 1756/00; 23 maja 2013 r., IV CSK 660/12).

Sąd Rejonowy w Bytomiu wydając zaskarżony nakaz zapłaty doprowadził do zaburzenia istniejących ówczesnie stosunków społecznych, a wydane orzeczenie godzi w poczucie społecznej sprawiedliwości. Wydanie nakazu zapłaty uwzględniającego rażąco wygórowane odsetki narusza także zasadę zaufania obywatela do państwa i podważa jego bezpieczeństwo prawne. W ocenie Sądu Najwyższego dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej w rozumieniu art. 89 § 1 *in principio* u.SN konieczne jest uchylenie nakazu zapłaty w całości.

Odnosząc się do kwestii dopuszczalności uchylenia zaskarżonego skargą nadzwyczajną orzeczenia z 2006 r. podnieść należy, że art. 115 § 2 u.SN wprowadzając dodatkowe ograniczenia, co do możliwości uchylenia zaskarżonego orzeczenia, wyłącza tę możliwość w sytuacji, gdy wywołało ono nieodwracalne skutki prawne, w szczególności jeżeli od dnia uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia upłynęło 5 lat. Co istotne, upływ 5 lat od dnia uprawomocnienia się orzeczenia jest samodzielną przesłanką ograniczenia się przez Sąd Najwyższy do stwierdzenia wydania zaskarżonego orzeczenia z naruszeniem prawa (K. Szczucki, Ustawa o Sądzie Najwyższym. Komentarz, wyd. II, Warszawa 2021, art. 1, s. 496). Jednakże, pomimo zaistnienia tej przesłanki, Sąd Najwyższy wydaje orzeczenie, o którym mowa w art. 91 § 1 u.SN, gdy za tym przemawiają zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji RP. Jeśli zatem Sąd Najwyższy dostrzeże powyższą okoliczność, obligatoryjnie przyzna prymat zasadom, wolnościom i prawom człowieka i obywatela określonym w Konstytucji RP.

Sąd Najwyższy w składzie orzekającym stoi na stanowisku, że uchylenie zaskarżonego nakazu zapłaty w całości jest konieczne dla zapewnienia zgodności

z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, wynikającą z art. 2 Konstytucji RP.

Elżbieta Karska

Maria Szczepaniec

Radosław Jeż

M.L.

[a.ł]